

Äidin mentalisaatiokyvyn yhteys äidin emotionaaliseen saatavillaoloon

Psykologian
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Carina Lindeman

18.10.2024
Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Oppiaine: Psykologia

Tekijä: Carina Lindeman

Otsikko: Äidin mentalisaatiokyvyn yhteys äidin emotionaaliseen saatavillaoloon

Ohjaajat: Riikka Korja ja Jallu Lindblom

Sivumäärä: 35 sivua

Päivämäärä: 18.10.2024

Vanhemmuuden emotionaalisen laadun tiedetään olevan yhteydessä vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen sekä lapsen kokonaisvaltaiseen kasvuun ja kehitykseen. Vanhemman kyky luoda turvallinen kiintymyssuhde lapseen sekä ymmärtää lapsen mieltä on pohjana emotionaalisesti tyydyttävälle vuorovaikutukselle. Mentalisaatiokyky eli reflektiivinen funktio toimii välittäjänä sensitiivisen vanhemmuuden toteuttamiselle, jolloin vanhempi kykenee orientoitumaan lapsen mieleen ja sopeuttamaan omaa toimintaa vuorovaikutuksessa. Vanhemman ja lapsen välisen emotionaalisen suhteen laatua voidaan tarkastella kokonaisvaltaisesti emotionaalisen saatavillaolon viitekehystä, joka huomioi vuorovaikutuksessa useita osa-alueita positiivisen interaktion näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa oli tarkoituksena selvittää, onko äidin mentalisaatiotaidot, eli reflektiivinen kyky yhteydessä äidin emotionaaliseen saatavillaoloon videoidussa vuorovaikutustilanteessa lapsen kanssa. Äitien mentalisaatiokykyä kartoitettiin itsearviointikyselyllä lapsen 6 kuukauden ja 24 kuukauden iässä. Kyselyiden tulosten pohjalta luotiin mentalisaatioprofiilit, joissa tutkittavat on jaettu luokkiin mentalisaatiokyvyn perusteella. Emotionaalista saatavillaoloa tarkasteltiin äitien ja lasten dyadisen vuorovaikutustilanteen avulla, joka toteutettiin lapsen ollessa 2,5-vuotias. Vuorovaikutustilanteet videoitiin ja pisteytettiin Emotional Availability Scales -menetelmällä. Vuorovaikutuksesta arvioitiin äidin emotionaalisen saatavillaolon dimensiot, eli sensitiivisyys, jäsentäminen, ei-tunkeilevuus ja ei-vihamielisyys. Aineistossa yhteensä 387 äitiä osallistui sekä vuorovaikutushavainnointiin, että reflektiivisen kyvyn arviointiin. Tutkimuksen aineisto on osa FinnBrain-tutkimushankkeessa kerättyä dataa.

Äidin korkeammat mentalisaatiokyvyt lapsen ollessa 6 ja 24 kuukautta olivat yhteydessä äidin korkeampaan sensitiivisyyteen äidin ja lapsen vuorovaikutustilanteessa lapsen ollessa 30 kuukautta. Äidin mentalisaatiokyky lapsen ollessa 6 kuukautta oli yhteydessä myös äidin ei-vihamielisyyteen äidin ja lapsen vuorovaikutustilanteessa lapsen ollessa 30 kuukautta. Reflektiivisen kyvyn ja emotionaalisen saatavillaolon jäsentämisen ja ei-tunkeilevuuden väliltä ei löytynyt odotusten vastaisesti yhteyksiä. Mentalisaation yhteydet ei-vihamielisyyteen ja erityisesti sensitiivisyyteen ovat saman suuntaisia aiemman tutkimustiedon kanssa. Äidin mentalisaatiolla tiedetään olevan merkittävä vaikutus sensitiiviseen vanhemmuuteen ja kiintymyssuhteen laatuun.

Tämän tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että äidin mentalisaatiokyky, eli kyky virittäytyä lapsen mielentiloihin, on merkittävä tekijä äidin emotionaalisen vuorovaikutuksen laadulle. Tämän tutkimuksen tulokset ovat linjassa aiempaan tutkimustietoon äidin mentalisaatiokyvyn, emotionaalisesti ravitsevan varhaisen vuorovaikutuksen ja lapsen turvallisen kiintymyksen välisistä suhteista. Varhaisen vuorovaikutuksen tarkastelussa huomion kiinnittäminen äidin mentalisaatiokykyyn ja sen tukemiseen voi parantaa emotionaalisen vuorovaikutuksen laatua, mikä puolestaan vahvistaa kiintymyssuhdetta sekä tukee lapsen kehitystä.

Avainsanat: emotionaalinen saatavillaolo, mentalisaatio, reflektiivinen funktio

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Vanhemman mentalisaatiokyky	5
1.2	Reflektiivinen funktio	7
1.3	Emotionaalinen saatavillaolo	8
1.4	Mentalisaation yhteys emotionaaliseen saatavillaoloon	11
1.5	Tutkimuskysymykset	12
2	Menetelmät	14
2.1	Aineisto	14
2.2	Tutkimuksen kulku	14
2.3	Mittarit	15
2.3.1	Mentalisaatioprofiilit	15
2.3.2	Emotionaalisen saatavillaolon EA-scales -menetelmä	16
2.3.3	Taustatiedot	17
2.4	Tilastolliset analyysit	19
2.4.1	Otoksen kuvailevat tunnusluvut	19
3	Tulokset	21
3.1	Taustamuuttujien yhteydet päämuuttujiin	21
3.2	Mentalisaatioprofiilin yhteydet emotionaaliseen saatavillaoloon	22
3.3	Monimuuttujamallit	23
3.3.1	Mallit mentalisaatioprofiilin yhteydestä sensitiivisyyteen	23
3.3.2	Malli mentalisaatioprofiilin yhteydestä ei-vihamielisyyteen	24
4	Pohdinta	25
4.1	Tutkimuksen rajoitukset ja vahvuudet	28
4.2	Johtopäätökset ja jatkosuositukset	30
	Lähteet	32

1 Johdanto

Vanhemmuuden laatu ja hoiva vaikuttavat merkittäväällä tavalla lapsen varhaiseen kehitykseen. Vanhemman kyvyn tarkastella lapsen tunteita ja ajatuksia on todettu suojaavan turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista, jolloin lapsen tunnetilat tulevat tunnistetuksi ja peilatuksi vanhemman kautta. Mentalisoiva vanhempi kykenee tulkitsemaan lapsen käyttäytymistä sen takana olevien yksilöllisten tarpeiden, tunteiden, ajatusten ja tavoitteiden kautta. Vanhemman lapseen suuntautuva mentalisaatio alkaa jo raskausaikana, kun vauvalle ja hänen tarpeilleen tehdään tilaa omassa mielessä odotuksen aikana (Slade, 2005; Lindblom ym., 2022, Zeegers ym., 2017). Vanhemman hyvä mentalisaatiokyky mahdollistaa sensitiivisen vastaamisen lapsen tarpeisiin. Mentalisaatiokyky ilmenee esimerkiksi peilaamalla lapselle tämän tunnetilaa oikealla tavalla niin, että lapsi kokee tulevansa ymmärretyksi. Toisaalta vanhemman mentalisaatio kuvaa myös kykyä havainnoida, ymmärtää ja säädellä omaa kokemusta suhteessa lapseen (Lindblom ym. 2022; Pajulo, 2004.)

Kiintymyssuhteen ja mentalisaatiokyvyn välisen suhteen nähdään olevan kaksisuuntainen: vaikeudet mentalisaatiossa vaikuttavat haitallisesti vuorovaikutukseen läheisissä ihmissuhteissa, mikä puolestaan vaikuttaa negatiivisesti lapsen oman mentalisaatiokyvyn muodostumiseen (Fonagy & Asen, 2021). Vanhemman heikko mentalisaatio vuorovaikutuksessa on yhdistetty mm. äitien epäsensitiiviseen vanhemmuuteen, haitalliseen emotionaaliseen kommunikaatioon sekä lapsen turvattomaan kiintymykseen. Hyvä mentalisaatiokyky puolestaan on yhdistetty mm. lapsen parempaan stressin sietokykyyn sekä vanhemman sensitiiviseen, strukturoituun ja ei-tunkeilevaan käyttäytymiseen, jotka ennustavat turvallisen kiintymyksen muodostumista (Dollberg, 2021). Kehitykselliset teoriat esittävät, että lapsen varhainen suhde hoivaajaan on merkittävä vaikuttaja lapsen sosioemotionaalisisessa kehityksessä. Yksilöllisiä eroja vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksessa voidaan tarkastella jo ensimmäisten elinkuukausien aikana esimerkiksi äidin sensitiivisyyden ja dyadisen vastavuoroisuuden näkökulmasta. Tutkimusten mukaan kiintymys varhaislapsuudessa vaikuttaa merkittäväällä tavalla sosiaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen sekä tunteiden säätelyyn (Fonagy, 1991).

Vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta ja vanhemman hoivakäyttäytymistä voidaan tarkastella emotionaalisen saatavillaolon näkökulmasta. Aiemman tutkimuksen mukaan emotionaalinen saatavillaolo on laajasti yhteydessä lapsen kehitykseen, esimerkiksi kiintymyssuhteen

turvallisuuteen ja lapsen tunnesäätelyyn (Saunders ym., 2015). Yhteyksiä on löydetty myös lapsen kielen kehitykseen, empatiaan sekä parempaan sosiaaliseen kompetenssiin. Vanhemman mentalisaatiokyvyn ja lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen yhteyksistä on vain vähän tutkimusta, vaikka molempien tiedetään olevan yhteydessä laaja-alaisesti lapsen kehitykseen (Möller ym., 2017).

1.1 Vanhemman mentalisaatiokyky

Pyrkimys ymmärtää itseä ja muita ihmisiä on yksi merkittävimmistä kyvyistä inhimillisessä toiminnassa. Mentalisaatio viittaa kapasiteettiin ajatella ajatuksia ja tunteita, katsoa itseään ulkopuolelta ja pohtia muiden sisäistä maailmaa. Kyky ymmärtää ja tulkita toisten aikomuksia ja sisäistä kokemusta mahdollistaa sosiaalisen toiminnan ja liittymisen toisiin. Näiden taitojen joustava käyttäminen vuorovaikutuksessa emotionaalisten prosessien ymmärtämiseksi kuvastaa mentalisaatiokykyä. Mentalisaatiokyky antaa keinon tutkia ja kuvata omaa ja muiden subjektiivista kokemusta ja syventää itsetuntemusta (Luyten ym., 2017; Slade, 2005). Mielentilojen havaitseminen ja ymmärtäminen rakentaa pohjan muiden tunnesäätelyn rakenteiden kehittymiselle. Mitä enemmän ihmiset kykenevät kuvittelemaan omia ja muiden mielentiloja, sitä todennäköisemmin he kokevat yhteyttä muihin ihmisiin ja toisaalta subjektiivista autonomiaa ja mielten erillisyyttä. Vanhemman tarjoama riittävä mentalisointikyky on siis pohjana lapsen minuuden rakenteiden kehitykselle varhaisen vuorovaikutuksen kautta (Fonagy & Target, 1997).

Syntymän myötä kaikilla ihmisillä on valmiudet mentalisaation kehittymiselle, mutta varhaiset vuorovaikutussuhteet luovat oppimisen edellytykset ihmisten ymmärtämisen prosesseille. Vanhemman kapasiteetti pitää mielessä lapsen mieltä kokevana, tuntevana ja tavoitteellisena olentona mahdollistaa lapselle oman sisäisen kokemusmaailman tutkimisen vanhemman luoman representaation kautta (Slade, 2005; Zeegers ym., 2017). Vanhemman oikea ja riittävän tarkka tunteiden peilaaminen, lapsen aloitteisiin reagoiminen ja myöhemmin puheen ja leikin kautta tapahtuva vuorovaikutus rakentavat lapsen käsitystä itsestään erillisenä ja itsenäisenä toimijana, ja sen myötä mahdollistavat lapsen oman mentalisaatiokyvyn kehittymisen suhteessa muihin ihmisiin. Vanhemman peilaamana lapsen on tunnistettava kokemuksensa riittävän tarkasti, vuorovaikutuksessa leikin ja vanhemman tunteen kannattelun kautta. Keskeistä on lapsen tunteen sopiva liioittelu (*marked-mirroring*), joka viestittää lapselle vanhemman ymmärtävän ja vastaanottavan hänen kokemuksensa, mutta samalla kokemus on vanhemman tunnetilasta erillinen (Pajulo, 2004.)

Mentalisoiva vanhempi kykenee tulkitsemaan lapsen käyttäytymistä kuviteltujen mielentilojen kautta. Vanhemmalla on silloin kyky ymmärtää ja tulkita lapsen toiminnan takana olevia tunteita, ajatuksia, tarpeita ja aikomuksia. Matala mentalisaatio vanhemmalla voi näyttäytyä tyypillisesti kahdella eri tavalla, puutteellisena tietoisuutena ja suuntautumisenä lapsen sisäiseen maailmaan tai vaihtoehtoisesti epätarkkana ja vääränä tulkintana lapsen mielentiloista (Zeegers ym., 2017). Mentalisaatiokyky edustaa tasoa, jolla vanhempi näyttää johdonmukaista, säännöllistä ja riittävän oikeaa asettumista lapsen kokemukseen.

Juuret kyvyttömyyteen asettua toisen ihmisen kokemusmaailmaan saavat alkunsa lapsuuden varhaisvaiheista, jolloin haavoittuvuudet minuuden kehityksessä alkavat muodostua. Vanhemman heikko mentalisaatiokyky vuorovaikutuksessa vaikuttaa merkittävästi pienen lapsen sosiaaliseen ja tunne-elämän kehitykseen. Ongelma vuorovaikutuksessa voi näyttäytyä tunteiden peilaamisen kautta, jolloin vanhempi heijastaa lapsen tunteen liian todellisena, esimerkiksi vastaamalla lapsen pelkoreaktioon omalla pelolla. Matala mentalisaatio voi näyttäytyä vanhemman puolelta myös väärintulkintoina, esimerkiksi lapsen itkiessä vanhemman tulkinta manipuloinnista vääristää vanhemman vastaamista lapsen tarpeisiin. Matalan mentalisaatiokyvyn aiheuttama reagointi lapsen aloitteisiin hämärtää lapsen kokemusta itsen ja toisen erillisyydestä, sekä minuuden koosteisuudesta (Slade, 2005).

Mentalisaation tasoa arvioidaan usein tarkastelemalla vanhemman puheen sisällöllistä laatua haastattelulla tai havainnoimalla lapsen ja vanhemman välistä interaktiota. Haastattelemalla voidaan saada tietoa siitä, miten vanhempi kuvaa suhdetta itsensä ja lapsen välillä, ja miten vanhempi kuvailee lasta. Vuorovaikutuksen havainnoinnin avulla tavoitetaan vanhemman kykyä tulkita ja vastata lapsen mielentiloihin interaktiivisessa tilanteessa lapsen ja vanhemman välillä (Zeegers ym. 2017.) Kyselyin ja haastatteluin kerätty tieto vanhemman mentalisaatiosta pitää sisällään oletuksen tietoisesta toiminnasta mentalisaation taustalla. Vanhemman mentalisaatio voi toisaalta toteutua myös tiedostamattomana prosessina ilman tietoista pyrkimystä ja säätelyä tai lapsen mielentilojen sanoittamista (Fonagy & Target, 1997; Shai & Belsky, 2017.) Tämä voi näyttäytyä vanhemman käyttäytymisen kautta, esimerkiksi vuorotteluna ja lapsen tunnetilojen oikeana peilaamisena vuorovaikutuksessa.

1.2 Reflektiivinen funktio

Mentalisaation rinnakkaiskäsite on reflektiivinen funktio, jolla mentalisaatiokykyä voidaan mitata tutkimuksissa. Reflektiivisyys viittaa vanhemman kykyyn pohtia lapsen tunnetilaa ja toisaalta heijastaa kokemus takaisin lapselle. Reflektiivisyys viittaa myös vanhemman kykyyn peilata omia lapsuudenkokemuksiaan tähän hetkeen. Yksilön mielessä vaikuttaa välittömän ja kokemuksellisen minuuden lisäksi havaitsija-minä (*reflective-self*), joka pystyy tarkastelemaan ja rakentamaan kokemusta itsestä ajatuksia, tunteita, uskomuksia ja havaintoja integroiden (Pajulo, 2004). Yksilön psyykkisessä maailmassa hyvin kehittynyt reflektiivinen funktio näyttäytyy taidoissa eläytyä ihmissuhteiden tunteisiin täydesti ja asioiden moniulotteisena käsittelynä. Lapsen oma reflektiivinen funktio kehittyy yhdessä, vanhempien kehittyneempien mielen varassa. Kehityksen myötä lapset oppivat tulkitsemaan muiden ihmisten käytöstä merkityksellisesti ja ennustettavasti. Tällöin lapsi oppii toimimaan joustavasti ihmissuhteissa, aktivoimalla useista mieleen rakentuneista itse-toinen (*self-other*) -representaatioista tilanteeseen sopivan tavan toimia ja tulkita vuorovaikutusta ihmissuhteissa.

Kypsään ja toimivaan reflektiiviseen funktioon kuuluu rikas ymmärrys siitä, miten mieli ja mielentilat toimivat. Korkea reflektiivinen kyky pitää sisällään tiedon, että tunteet voivat vaihdella intensiteetiltään ajassa. Vastaavasti korkea reflektiivinen kyky tarkoittaa ymmärrystä siitä, että tunteet voivat olla peiteltyjä tai eivät ulkoisesti havaittavissa. Toisaalta korkea reflektiivinen kyky on tunteiden dynaamisuuden ymmärtämistä, miten erilaiset tunteet saavat aikaan uusia tunteita (Slade, 2007.). Korkeaan reflektiiviseen kykyyn kuuluu myös ambivalenssin hyväksymistä, eli tilaa ristiriitaisten kokemusten olemassaololle tai konfliktissa olevien tunteiden ja ajatusten kanssa toimimiselle. Reflektiivinen funktio toimiessaan hyvin, antaa sisäisen mallin erilaisten psyykkisten kokemusten kanssa navigointiin.

Vanhemman reflektiivisen funktion tutkimiseen on kehitetty erilaisia mittareita lapsen ensimmäisten elinvuosien ajalle, kuten haastatteluja ja vuorovaikutuksen havainnointia (Luyten ym., 2017). Mittareilla voidaan tarkastella narratiivisesti vanhemman käyttämän kielen sisältöä suhteessa lapsen mielen maailmaan tai miten vanhempi antaa lapselle toimijuutta vuorovaikutuksellisessa tilanteessa. Näillä arviointimenetelmillä saadaan kliinisesti rikasta ja yksityiskohtaista tietoa vanhemman mentalisaatiokyvystä, mutta aika- ja kustannustehokkuuden näkökulmasta menetelmät ovat työläitä toteuttaa. Yhden haastattelun toteuttaminen ja sen koodaaminen vaatii koulutetuilta ammattilaisilta tuntien työmäärän.

Tutkimus- ja seurantamenetelmäksi on ollut tärkeää kehittää nopeasti toteutettava mittari, jota PRFQ-kysely edustaa. Kyselyn validiteetti ja reliabiliteetti suhteessa muihin mittareihin on todettu tutkimuksissa hyväksi (Anis ym., 2020; Luyten ym., 2017). PRFQ-kysely on verrattain uusi menetelmä reflektiivisen funktion mittaamiseen, joten tässä tutkimuksessa on huomionarvoista uutuusarvoa kyselydatan yhdistämisessä vuorovaikutuksen havainnointiin.

1.3 Emotionaalinen saatavillaolo

Emotionaalinen saatavillaolo (EA) on teoreettinen viitekehys, jolla viitataan vanhemman ja lapsen emotionaaliseen tunneilmastoon dyadisessa suhteessa. Emotional Availability Scales -mittarilla (*EA Scales*) voidaan arvioida tätä suhteen rakennetta multidimensionaalisen asteikon avulla. Mittarilla tarkastellaan vanhemman ja lapsen tunteita ja käytöstä vuorovaikutustilanteessa. Emotionaalinen saatavillaolo toimii suhteessa kahteen suuntaan, eli sitä tutkitaan sekä aikuisen hoivaajan että lapsen näkökulmasta (Biringen ym., 2014). Neljä vanhemman käyttäytymisen dimensiota ovat sensitiivisyys (*sensitivity*), strukturointi eli jäsentäminen (*structuring*), ei-tunkeilevuus (*non-intrusiveness*) ja ei-vihamielisyys (*non-hostility*). Lapsen käyttäytymisen osalta tarkastellaan responsiivisuutta (*responsiveness*) sekä osallistumista (*involvement*) suhteessa vanhempaan. Kaikilla skaaloilla tarkastellaan vuorovaikutuksen positiivista laatua tai negatiivisen vuorovaikutuksen puuttumista, jolloin korkeammat pisteet mittarilla viittaavat parempaan emotionaaliseen saatavillaoloon. Vuorovaikutuksen tunnetason ominaisuuksien huomiointi mahdollistaa menetelmän käyttämisen useissa konteksteissa ja kulttuureissa havainnoinnin ja mittaamisen välineenä, eikä se ole sidottu tiettyihin kulttuurisidonnaisiin toimintatapoihin. Emotionaalista saatavillaoloa voidaan havainnoida myös laajasti eri-ikäisillä lapsilla, syntymästä teini-ikään saakka (Saunders ym., 2015).

Emotionaalisen saatavillaolon teorian pohjana on kiintymyssuhdeteoria (Bowlby, 1969), jonka mukaan side vanhemman ja pienen lapsen välillä perustuu emotionaaliseen yhteyteen. Kiintymyssuhteen katsotaan palvelevan evoluutionaarista tarkoitusta, vahvistaen hauraan ja tarvitsevan vastasyntyneen selviytymistä hoivaajan tarjoaman turvan ja tarpeiden tyydytyksen kautta. Lapsen ilmaistessa pelkoa tai kuormitusta, ja ensisijaisen kiintymyshahmon tarjotessa tällöin huolenpitoa ja turvaa, lapsi oppii turvautumaan tähän tarvittaessa. Kiintymyssuhdeteoreettisen tutkimuksen ydinkäsitteeksi on muodostunut vanhemman

sensitiivisyys, eli miten vanhempi vastaanottaa ja reagoi lapsen viesteihin (Biringen & Easterbrooks, 2012).

Kiintymyssuhteen laatua on tutkittu laajasti Ainsworthin ja kumppaneiden (1978) kehittämän vierastilannemenetelmän avulla. Tässä kiintymyssuhdetta tarkastellaan lapsen kokeman erotilanteen aiheuttaman stressin ja siinä ilmenevän kiintymyskäytöksen pohjalta. Nähdään kuitenkin, että vanhemman ja lapsen jakama emotionaalinen yhteys ulottuu näitä käyttäytymismalleja laajemmalle, eikä se perustu pelkästään selviytymiselle (Saunders ym., 2015). Emotionaalisen saatavillaolon teoria laajentaa tarkastelua vanhemman ja lapsen tunneyhteydestä arkisiin yhdessäolon tilanteisiin. Kiintymystä ja tunneyhteyttä voidaan nähdä myös leikkisissä ja positiivisissa vuorovaikutustilanteissa.

Vanhemman tai hoivaajan emotionaalinen saatavillaolo eli vastaaminen sekä positiivisiin että negatiivisiin tunneilmaisuihin on tärkeää lapsen hyvinvoinnille. Samalla lapsi tarjoaa tunneilmaisulla ja käyttäytymisellä palautetta siitä, miten hän vastaanottaa vanhemman vuorovaikutuksen. Emotionaalisen saatavillaolon viitekehys huomioi lapsen tunneilmaisun osana dyadista suhdetta, jolloin lapsen reaktiot antavat vanhemmalle vahvistusta ja voivat toimia palkitsevana tekijänä vanhemman toiminnalle. Emotionaalinen saatavillaolo ei ole siis tärkeää vain lapselle, vaan viitekehys huomioi myös lapsen emotionaalisen saatavillaolon tärkeyden vanhemmalle (Biringen ym., 2014) Tämä voi näyttäytyä lapsen suunnalta vanhemmalle esimerkiksi tarvitsevuuden aloitteiden ja yhdessäolon miellyttävyyden ilmaisuina.

Vanhempi ja lapsi vaihtavat ja jakavat vuorovaikutuksessa koettua dynaamista ja tyydyttävää tunnetason yhteyttä toisiinsa. Koska emotionaalisen saatavillaolon menetelmä huomioi vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen itsenäisinä, ne voivat olla joskus myös ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi vanhempi voi toimia sensitiivisesti ja responsiivisesti, mutta lapsi ei reagoi aloitteisiin odotetulla tavalla (Saunders ym., 2015). Arviossa lapsi voi tällöin saada menetelmällä alempia pisteitä suhteessa vanhemman emotionaaliseen saatavillaoloon. Tutkimuksissa vastaavia ilmiöitä on havaittu esimerkiksi adoptioperheiden lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksessa.

Emotionaalisen saatavillaolon dimensioista vanhemman *sensitiivisyys* korostaa sopivaa ja positiivista tunnetason ilmaisuja, sisältäen selkeän ja tarkan tunteiden havaitsemisen sekä

responsiivisuuden. Sensitiivisyys viittaa myös kykyyn käsitellä haastavia vuorovaikutustilanteita sekä tietoisuutta oman reagoinnin ajoituksesta. Korkeat pisteet EA mittarilla viittaavat optimaaliseen sensitiivisyyteen, joka pitää sisällään herkkyyden lapsen emotionaalisten viestien tulkintaan (Biringen & Easterbrooks, 2012). Optimaalisesti sensitiivinen vanhempi luo vuorovaikutukseen yleisesti positiivisen ja autenttisen tunneilmaston, jossa verbaaliset ja non-verbaaliset viestit ovat synkroniassa. Tämä voi näyttäytyä käytännössä yhtäaikaisena hymynä ja lämpimänä äänensävyinä. Keskimääräiset pisteet EA mittarin sensitiivisyydessä viittaavat toiminnan ja tunneilmaisun yhteneväisyyden puutteeseen tai epäjohdonmukaisuuteen (Biringen ym., 2014).

Vanhemman *jäsentäminen eli strukturointi* viittaa aikuisen kykyyn ohjata lapsen leikkiä ja asettaa tarvittavat rajat lapsen toiminnalle, huomioiden lapsen autonomian. Jäsentäminen näyttäytyy optimaalisesti johdonmukaisena, muttei liiallisena ohjaamisena ja ehdotuksina vuorovaikutuksessa. Keskimääräiset pisteet EA mittarilla viittaavat epäsuhtaan jäsentämiseen, jossa vanhempi ohjaa lasta liikaa tai tavalla, jota lapsen on vaikea sisäistää. (Biringen & Easterbrooks, 2012; Biringen ym., 2014) Matalat pisteet jäsentämisessä tarkoittaa vanhemman vähäistä strukturointia, vaikka interaktio olisi aktiivista. Jäsentämisen avulla vanhempi ottaa ”vanhemman ja viisaamman” osapuolen roolin vuorovaikutuksessa, ja auttaa lasta mentoroiden. Jäsentämisen katsotaan olevan tehokasta, jos lapsi vastaa siihen, eikä ohjaus näyttäydy pelkästään yksipuolisena ohjeiden toistamisena.

Dimensioista *ei-tunkeilevuus* viittaa vanhemman kykyyn olla läsnä vuorovaikutuksessa, olematta liian tunkeileva, päällekkäyvä tai ylihuolehtiva. Lapsen kohtelu ikätasoa nuorempana heikentää lapsen autonomiaa ja viittaa vanhemman tunkeilevaan käyttäytymiseen. Lapsen itsenäisyyden ja autonomian hyväksyminen ja ymmärtäminen kuvaa tunkeilevuuden vähäisyyttä. Sopiva ohjanta ja puuttuminen lapsen toimintaan on ikäsidonnaista, ja nuoremman lapsen kohdalla esimerkiksi syöttäminen on sopivaa lapsen omien taitojen vielä kehittyessä. Tunkeilevuus voi näyttäytyä myös fyysisenä, kuten lapsen viestien huomiotta jättämisenä tai liiallisena puuttumisena leikissä (Biringen ym., 2014).

Neljäs vanhemman EA dimensioista kuvaa aikuisen *ei-vihamielisyyttä*. Vihamielisyyden puute vuorovaikutuksessa viittaa vanhemman kykyyn säädellä sekä näkyvää että piilotettua vihamielisyyden ilmaisuja. Vanhemman vihamielisyyden näyttäytyy avoimesti ilmeiden ja äänensävyä kautta tai alentavin tavoin kommentoida lasta. Epäsuora vihamielisyyden voi

tarkoittaa äänen korottamista tai tylsyyden ja turhautumisen ilmenemistä vuorovaikutuksessa lasta kohtaan. Vihamieliset ilmaisut eivät välttämättä kohdistu suoraan lapseen, vaan ne voivat olla myös ympäristöön tai tilanteeseen liittyviä (Biringen ym., 2014). Korkeat pisteet EA mittarilla tarkoittavat sekä avointen että epäsuorien vihamielisten ilmaisujen puuttumista vuorovaikutuksessa. Keskimääräiset pisteet viittaavat epäsuoraan tai piilotettuun vihamielisyyteen, ja matalat pisteet puolestaan selkeästi vihamieliseen käytökseen, tunteisiin tai ilmaisuihin.

1.4 Mentalisaation yhteys emotionaaliseen saatavillaoloon

Vanhemman reflektiivisen kyvyn katsotaan suojaavan lapsen oman mielen kehittymistä reflektiiviseksi, mikä mahdollistaa lapsen tunnesäätelyn, toimijuuden kokemuksen ja turvallisen kiintymyksen kehityksen. Turvallisen kiintymyksen ja mentalisaation kehityksen taustalla nähdään vaikuttavan kiintymyssuhteiden laatu, hoivaavan aikuisen emotionaalinen saatavillaolo sekä miten pienen lapsen kokemukset tulevat peilatuksi turvallisen aikuisen taholta. Sosiaalinen ympäristö, joka huomioi lapsen mielen toimintaa, toimii suojaavana kehänä lapsen itsesäätelyn kehityksessä. Teoreettisesti vanhemman turvallisen kiintymysmallin, emotionaalisen saatavillaolon ja reflektiivisen funktion katsotaan olevan positiivisesti yhteydessä toisiinsa (Luyten ym., 2017).

Vanhemman oman kiintymystyylin vaikutus lapsen mieleen asettumisessa on esitetty näkyvän reflektiivisen kyvyn kautta. Vaikka turvattomasti kiintyneet vanhemmat voivat saada korkeita arvoja reflektiivisen kyvyn arvioissa, se on epätodennäköisempää kuin turvallisesti kiintyneillä vanhemmilla. Omat varhaiset häiriöt kiintymyssuhteissa ja myöhemmät traumakokemukset voivat vaikuttaa merkittävästi mentalisaatiokyvyn ja minuuden rakenteiden kehitykseen, jolloin vanhemman reflektiivinen kyky suhteessa lapseen on heikompa (Fonagy ym., 1991; Luyten ym., 2017; Slade ym., 2007) Maladaptiiviset ja mentalisaatiokyvyn puutteesta kertovat tavat suhtautua lapseen näkyvät tyypillisesti taipumuksena tehdä yli-itsevarmoja oletuksia lapsen mielentiloista sekä vaikeutta ja kiinnostuksen puutetta suuntautua lapsen subjektiiviseen kokemusmaailmaan.

Aiemmat tutkimukset ovat yhdistäneet vanhemman mentalisaatiokyvyn vanhemmuuden laatuun sekä lapsen kehitykseen (Dollberg, 2021; Zeegers ym., 2017). Heikko mentalisaatiokyky, mitattuna reflektiivisen funktion mittarilla, on yhdistetty äitien epäsensitiiviseen vanhemmuuteen (Ensink ym., 2019; Slade, 2005). Vanhemman reflektiivisen

kyvyn eli mentalisaation tiedetään siis olevan voimakkaasti yhteydessä vanhemmuuden laatuun sensitiivisyyden ja turvallisen kiintymyksen kautta, suojaten lapsen minuuden rakentumista (Fonagy ym., 1991, Fonagy & Target, 1997). Yli 40 tutkimusta sisältäneessä katsauksessa korkeampi vanhemman reflektiivinen kyky oli yhteydessä hyvään hoivaan ja lapsen turvalliseen kiintymykseen (Camoirano, 2017).

Sensitiivisyys osana emotionaalisen saatavillaolon teoriaa on laajasti tutkittu turvallisen vanhemmuuden taustatekijä. Rivan ja kumppaneiden (2018) tutkimuksessa tarkasteltiin äitien reflektiivisen funktion ja dyadisen varhaisen vuorovaikutuksen laatua emotionaalisen saatavillaolon menetelmällä. Tässä tutkimuksessa reflektiivistä funktiota arvioitiin haastattelulla (*AAI, Adult Attachment Interview*), joka antaa monipuolisesti tietoa aikuisen reflektiokyvyn laadusta suhteessa ihmissuhteisiin. Tutkimuksessa äidin reflektiivinen kyky oli yhteydessä äidin osoittamaan sensitiivisyyteen vuorovaikutuksessa lapsen 3 kuukauden iässä.

Möller ja kumppanit (2017) tarkastelivat vanhemman mentalisaatiokyvyn yhteyttä emotionaaliseen saatavillaoloon erityisesti strukturoinnin ja rajojen asettamisen näkökulmasta. Tutkimuksessa reflektiivisen funktion ja emotionaalisen saatavillaolon dimensioiden väliltä löytyi kohtalainen positiivinen korrelaatio. Vanhemman heikon mentalisaatiokyvyn on todettu olevan negatiivisesti yhteydessä kaikkiin emotionaalisen saatavillaolon dimensioihin (Luyten ym., 2017). Parisuhdetyytyväisyyden ja reflektiivisen kyvyn yhteyksiä emotionaaliseen saatavillaoloon tarkastelleessa tutkimuksessa sekä äitien että isien reflektiivinen kyky oli suoraan yhteydessä emotionaaliseen saatavillaoloon (Salo ym., 2021). Mentalisaatiolla eli kyvyllä reflektoida omaa ja lapsen mieltä on siis aiemmassa tutkimuksessa nähty merkittäviä yhteyksiä lapsen optimaaliseen kehitykseen, sensitiivisen ja läsnä olevan vanhemmuuden kautta. Lapsen ja vanhemman dyadista vuorovaikutusta emotionaalisen saatavillaolon teorian näkökulmasta on tutkittu vähemmän suhteessa vanhemman reflektiiviseen kykyyn. Tässä tutkielmassa on tarkoitus tarkastella yhteyttä vanhemman itsearvioitun mentalisaatiokyvyn ja havainnoidun vuorovaikutuksen laadun välillä.

1.5 Tutkimuskysymykset

Tämän pro gradu -työn tarkoituksena on selvittää, miten äidin mentalisaatiokyky on yhteydessä äidin emotionaaliseen saatavillaoloon. Mentalisaatiokykyä tarkastellaan lapsen ollessa 6 kuukauden ja 24 kuukauden ikäinen. Emotionaalista saatavillaoloa tarkastellaan lapsen ja

vanhemman videoidussa vuorovaikutustilanteessa äidin sensitiivisyyden, jäsentämisen eli strukturoinnin, ei-vihamielisyyden ja ei-tunkeilevuuden osalta vuorovaikutustilanteessa lapsen ollessa 30 kuukauden ikäinen.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Onko äidin mentalisaatiokyky lapsen ollessa 6kk ja 24 kk yhteydessä äidin emotionaaliseen saatavillaoloon videoidussa lapsen ja vanhemman vuorovaikutustilanteessa lapsen ollessa 2,5-vuotias?

Hypoteesi: Äidin mentalisaatiokykyä on tarkasteltu kahdessa aikapisteessä, lapsen 6 kuukauden iässä ja edelleen lapsen 24 kuukauden iässä. Äidin emotionaalisen saatavillaolon oletetaan olevan parempaa sensitiivisyyden, jäsentämisen, ei-tunkeilevuuden ja ei-vihamielisyyden osalta, kun äidin mentalisaatiokyky on korkeampi. Mentalisaatiokyky mahdollistaa äidille lapsen kokemukseen asettumisen ja lapsen aloitteisiin ja tarpeisiin vastaamisen vuorovaikutuksessa. Tässä tutkimuksessa oletetaan, että äidin parempi mentalisaatiokyky ennustaa terveempää emotionaalisen saatavillaolon laatua suhteessa matalan mentalisaatiokyvyn äiteihin.

2 Menetelmät

2.1 Aineisto

Tässä pro gradu -työssä käytettiin FinnBrain-syntymäkohorttitutkimuksessa kerättyä dataa. FinnBrain on Turun yliopiston laaja tutkimushanke, jossa tutkitaan monitieteellisesti lapsen kehitykseen vaikuttavia perinnöllisiä ja ympäristötekijöitä. Tutkittavat perheet rekrytoitiin vuosina 2011 – 2015 ensimmäisen raskauskolmanneksen ultraäänitutkimuksen yhteydessä raskausviikolla 12. Mukaan tutkimukseen saatiin lähes 4000 perhettä Varsinais-Suomesta sekä Ahvenanmaalta. Tutkittavat perheet kutsutaan eri ikäpisteissä osatutkimuksiin, jotka koostuvat esimerkiksi aivokuvantamisesta, kyselyistä ja kehityspsykologisista tutkimuksista. FinnBrain-tutkimus koostuu eri osatutkimuksista, kehityspsykologisessa osatutkimuksessa tutkitaan lapsen psykologista kehitystä ja siihen vaikuttavia ympäristötekijöitä ja biologisia prosesseja, kuten stressinsäätelyn kehittymistä ja vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen yhteyttä itsensäätelyn kehittymiseen. FinnBrain-tutkimukselle on annettu hyväksyntä Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin tutkimuseettiseltä toimikunnalta.

Tässä pro gradu -tutkimuksessa käytetty aineisto sisältyy osaotokseen, jossa tutkittiin lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja sen laatua sekä äidin mentalisaatiokykyä. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu niistä äideistä, jotka ovat vastanneet mentalisaatiokykyä mittaaviin kyselyihin lapsen ollessa 6 ja 24 kuukauden ikäinen, ja osallistuneet varhaisen vuorovaikutuksen arviointiin kehityspsykologisen osatutkimuksen tutkimuskäynnillä lapsen ollessa 30 kuukauden ikäinen. Koko osaotoksen koko on 470 äitiä, joista 387 äitiä osallistui emotionaalisen saatavillaolon arvioon lapsen 30 kuukauden iässä. Analyysit on tehty maksimaalisella aineistolla, kaikkien taustamuuttujien ja mentalisaatioprofilin tietoja ei löytynyt kaikilta osaotoksen äideiltä.

2.2 Tutkimuksen kulku

Kehityspsykologisen tutkimuskäynnin yhteydessä äidin ja lapsen vuorovaikutuksen emotionaalista laatua tutkittiin äidin ja lapsen yhteisellä tutkimuskäynnillä lapsen ollessa 2,5-vuotias. Tutkimukseen kutsuttiin 1042 perhettä, joista 415 osallistui vuorovaikutustehtävään (Holmberg ym., 2022). Näillä tutkimuskäynneillä äidit ja lapset osallistuivat 15-20 minuuttia kestäväan vapaaseen leikkihetkeen, joka videoitiin. Tutkimuskäynnit toteutettiin Turun

yliopiston tiloissa psykologien tai loppuvaiheen psykologian opiskelijoiden toimesta. Videoiden pohjalta arvioitiin emotionaalisen vuorovaikutuksen laatua EA-Scales -menetelmällä (Biringen ym., 2014).

Äidin reflektiivistä funktiota ja mentalisaatiota mittaava 18-osainen PRFQ-itsearviointikysely toteutettiin lapsen ollessa 6 ja 24 kuukauden ikäinen. Kyselyyn vastasi 6 kuukauden mittauspisteessä yhteensä 1916 äitiä ja 24 kuukauden mittauspisteessä 1444 äitiä (Lindblom ym., 2022). Tässä tutkielmassa osatokseen on näistä sisällytetty osallistujat, joilta löytyy myös vuorovaikutusarvio 30 kuukauden iässä.

2.3 Mittarit

2.3.1 Mentalisaatioprofiilit

Vanhemman reflektiivistä kykyä mittaamaan kehitetty PRFQ-itsearviointikysely (*Parental Reflective Functioning Questionnaire*) on pohjana aineiston mentalisaatioprofiileille. Alkuperäisen PRFQ-kyselyn osiot mittaavat kolmea alaskaalaa: varmuutta, kiinnostusta ja esimentalisaatiota (*prementalizing*) (Fonagy ym., 2016; Lindblom ym., 2022; Luyten ym., 2017). Mentalisaatiokyvyn osalta varmuus-skaala kuvaa sitä, miten tietoinen vanhempi on rajoituksistaan tietää lapsen mielen tiloja varmaksi ("Tiedän aina miksi lapseni käyttäytyy tietyllä tavalla"). Kiinnostus-skaala kuvaa vanhemman kiinnostusta huomioida lapsen näkökulmaa, kokemusta ja tarpeita ("Olen usein kiinnostunut tietämään, mitä lapseni tuntee"). Esimentalisaatio kuvaa vanhemman maladaptiivista tapaa tehdä epäsoivia ja haitallisia päätelmiä lapsesta ("Lapseni itkee vieraiden edessä häpäistäkseen minut").

Alkuperäiseen PRFQ kyselyyn kuuluu yhteensä 18 kysymystä, kuusi jokaisesta kolmesta alaskaalasta. Kysymyksissä on 7-asteinen Likert-asteikko, jossa 1 = vahvasti eri mieltä ja 7 = vahvasti samaa mieltä. Kuuden kuukauden mittauspisteessä kyselyn sanoja muokattiin hieman, sopimaan paremmin vauva-aikaan, esimerkiksi korvaamalla sana "lapsi" sanalla "vauva" tai "käyttäytyminen" sanalla "reaktio". Kuuden kuukauden kyselystä myös poistettiin kaksi kysymystä, jotka eivät pilottitutkimuksen perusteella soveltuneet tähän ikäkauteen ("Kun lapseni sählää tai käyttäytyy hankalasti, hän tekee niin vain ärsyttääkseen minua" ja "Koen hyvin vaikeaksi osallistua aktiivisesti lapseni mielikuvitusleikkeihin"). (Lindblom ym., 2022). Toisessa 24-kuukauden mittauspisteessä käytettiin alkuperäistä kyselyä.

Kyselystä saadut alkuperäiset summafaktorit eivät toimineet aineistossa, jonka vuoksi tuloksista muodostettiin latentit profiilit (*latent profile analysis*). Mentalisaatioprofiilien muodostamisessa PRFQ muuttujista otettiin mukaan varmuus (*certainty*) sekä kiinnostus (*interest*). Esimentalisaatio (*prementalization*) jätettiin pois jatkoanalyyseistä tilastollisten menetelmien monimutkaisuuden sekä reliabiliteetin puutteen vuoksi (Lindblom ym., 2022). Kyselyn tulosten osalta korkeammat pistemäärät viittaavat vanhemman parempaan reflektiiviseen funktioon kiinnostuksen ja varmuuden dimensioilla.

Ensimmäisen, 6 kk mittauspisteen mentalisaatioprofiileja muodostettiin kolme: korkea, matala ja erittäin matala. Toisen 24 kk mittauspisteen osalta mentalisaatioprofiileja tunnistettiin kaksi: korkea ja matala (Lindblom ym., 2022). Tämän tutkielman analyyseissä käytettiin niiden äitien mentalisaatioprofiileja, joilta löytyy myös emotionaalisen saatavillaolon arvio lapsen 30 kuukauden iässä. Mentalisaatioprofiilien frekvenssit tässä osaotoksessa on kuvattuna taulukossa 1.

Taulukko 1. *Mentalisaatioprofiilien frekvenssit 6-kk ja 24-kk mittauspisteissä*

Mentalisaatioprofiili 6kk	n yht. = 457	%
Korkea	337	73.7
Matala	104	22.8
Erittäin matala	16	3.5
Mentalisaatioprofiili 24 kk	n yht. = 457	%
Korkea	403	88.2
Matala	54	11.8

2.3.2 Emotionaalisen saatavillaolon EA-scales -menetelmä

Äitien ja lasten välisen vuorovaikutuksen laatua arvioitiin Emotional Availability Scales (EAS) – menetelmällä (Biringen ym., 2014). EAS koostuu kuudesta dimensiosta, jotka kuvaavat lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta: vanhemman sensitiivisyys (*sensitivity*), jäsentäminen (*structuring*), ei-tunkeilevuus (*non-intrusiveness*) ja ei-vihamielisyys (*non-hostility*) sekä lapsen osallistuminen (*involvement*) ja responsiivisuus (*responsiveness*). Menetelmällä

arvioidaan siis vuorovaikutuksen laatua sekä vanhemman että lapsen näkökulmasta. Tässä osatutkimuksessa käytettiin dataa äitien EA-dimensioista.

20 minuutin mittainen vapaa leikki äitien ja lasten välillä videoitiin Turun yliopiston tutkimustilassa. Äiti ja lapsi ohjattiin leikkimattole, jossa oli lapsen ikätasolle sopivia leluja. Äitiä ohjeistettiin leikkimään vapaasti lapsen kanssa leluilla tai ilman leluja. Äitiä ohjeistettiin toimimaan leikkitalanteessa samalla tavalla kuin kotona. Leikkitalanteeseen yhdistettiin äidin ja lapsen välinen eväshetki. Tutkijat eivät osallistuneet vuorovaikutustilanteeseen.

Vuorovaikutustilanteiden koodaus toteutettiin koulutettujen arvioitsijoiden toimesta. Videoiden koodaajilla ei ollut muuta tietoa tutkittavista äiti-lapsi dyadeista. Tutkijoiden välinen reliabiliteetti varmistettiin tuplakoodaamalla kymmenen prosenttia videoiduista vuorovaikutustilanteista. Korrelaatiot eri tutkijoiden välisten koodausten välillä olivat korkeita, vaihdellen 0.83 ja 0.91 välillä (Holmberg ym., 2022). Jokainen dimensio pisteytettiin 7-asteisella skaalalla, jossa 7 merkitsee parasta pistemäärää kullakin EA-skaalalla. Mitä pienempiä pistemääriä vuorovaikutuksesta arvioitiin, sitä suurempia ongelmia vuorovaikutuksen laadussa ilmeni. Pistemäärät 1-2 kuvaavat merkittäviä ongelmia ja huolta herättävää vuorovaikutusta, pistemäärät 2.5-3.5 kuvaavat vuorovaikutuksen irrallisuutta ja pistemäärillä 4.5-5 vuorovaikutuksessa on vielä problematiikkaa. Pisteet 5.5-7 kuvaavat tervettä emotionaalista saatavillaoloa suhteessa (Biringen & Easterbrooks, 2012.) Tässä osatutkimuksessa käytetty suora pistemäärä (*direct-score*) kuvaa arvioitsijan yleistä arviota vuorovaikutuksen laadusta kullakin skaalalla. Pistemääriä käsitellään tässä tutkimuksessa jatkuvina muuttujina.

2.3.3 Taustatiedot

Tämän tutkimuksen taustatietoina käytettiin kyselylomakkeilla ja syntymärekisteristä saatuja tietoja. Kyselylomakkeilla selvitettiin äidin koulutus ja kuukausitulot sekä äidin ahdistuneisuusoireilu. Koulutus arvioitiin kolmiluokkaisella muuttujalla (1 = enintään toisen asteen tutkinto, 2 = ammattikorkeakoulututkinto, 3 = yliopistotutkinto). Kuukausitulot luokiteltiin yhdeksään luokkaan, luokkien vaihteluvälinä alle 500 – yli 4000 euroa kuukaudessa. Äitien ahdistuneisuusoireilua raskauden aikana ja sen jälkeen mitattiin SCL-90-kyselylomakkeella, joka on validoitu ja laajasti käytetty menetelmä mittaamaan psyykkisiä oireita. Kyselylomake koostuu kymmenestä osasta, jotka pisteytetään asteikolla 0–5, maksimi kokonaispistemäärä on 50 pistettä. Kokonaispisteitä käytettiin tässä tutkimuksessa jatkuvana muuttujana. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) syntymärekisteristä saatiin tieto lapsen

sukupuolesta ja raskauden kestosta. Raskauden kokonaiskesto mitattiin viikkoina arvioidusta raskauden alusta synnytykseen. Aineiston taustamuuttujia on kuvattu taulukossa 2.

Taulukko 2. Tutkimuksen taustamuuttujat (maksimi n = 470)

	n (yht.)		Keskiarvo	Keskihajonta	Vaihteluväli	n	%	
Sukupuoli	470	tyttö				211	55.1	
		poika				259	44.9	
Äidin koulutustaso	453	peruskoulu				115	25.4	
		toinen aste				149	32.9	
		korkeakoulu				189	41.7	
Äidin kuukausitulot		< 500				30	6.6	
		501–1000				50	11.1	
		1001–1500				69	15.3	
		1501–2000				152	33.6	
		2001–2500				91	20.1	
		2501–3000				41	9.1	
		3001–3500				10	2.2	
		3501–4000				4	0.9	
Äidin raskausviikot syntymähetkellä	470	< 37				24	5.1	
		Äidin SCL-90	449	3.2	4.5	[0:33]		
		summa raskaus						
		Äidin SCL-90	380	3.2	4.6	[0:28]		
		summa 6-kk						

SCL-90 = ahdistusoireilua mittaava kysely

2.4 Tilastolliset analyysit

Tutkimuksen tilastolliset analyysit tehtiin IBM SPSS Statistics 29 – ohjelmalla. Tutkimuksessa analyysit tehtiin osaotoksesta niille äideille, joilta löytyi sekä emotionaalisen saatavillaolon (EA) arvio lapsen 30 kk iässä että mentalisaatioprofiilin luokitus. Taustamuuttujien yhteyttä EA-skaaloihin tarkasteltiin koko osaotoksen aineistolla. Monimuuttujamallit muodostettiin niistä äideistä, joilta löytyi EA-arvion ja mentalisaatioprofiilin lisäksi tiedot mallissa käytettävistä merkitsevistä taustamuuttujista.

EA-skaaloja tarkasteltiin erillisinä muuttujina (sensitiivisyys, jäsentäminen, ei-tunkeilevuus ja ei-vihamielisyys). Jokaisen skaalan osalta tarkasteltiin ensin taustamuuttujien yhteyttä päämuuttujaan eli emotionaalisen saatavillaoloon. Seuraavaksi tarkasteltiin mentalisaatioprofiilin 6 kk ja 24 kk -mittauspisteiden yhteyttä emotionaaliseen saatavillaoloon. Lopuksi mentalisaatioprofiilin ja tilastollisesti merkitsevien taustamuuttujien päävaikutuksia emotionaaliseen saatavillaoloon tarkasteltiin monimuuttujamallilla (GLM). Mallit luotiin niiden muuttujien osalta, joissa mentalisaatioprofiili ja taustamuuttujat olivat tilastollisesti merkitsevästi ($p < .05$) yhteydessä emotionaaliseen saatavillaoloon. Samat tarkastelut tehtiin jokaiselle EA-muuttujalle erikseen.

Kategorisen mentalisaatioprofiilimuuttujan ja emotionaalisen saatavillaolon yhteyttä tarkasteltiin ANOVA:lla. Myös kategoristen taustamuuttujien, eli koulutuksen ja kuukausitulojen yhteyttä emotionaaliseen saatavillaoloon tarkasteltiin ANOVA:lla. Lapsen sukupuolen yhteyttä emotionaaliseen saatavillaoloon tarkasteltiin itsenäisten otosten t-testillä. Jatkuvien taustamuuttujien, eli raskausviikkojen, äidin ahdistuneisuusoireilun (raskaus ja 6kk) sekä emotionaalisen saatavillaolon välistä yhteyttä tarkasteltiin Pearsonin korrelaatiokertoimella. Lapsen sukupuolen yhteyttä emotionaaliseen saatavillaoloon tarkasteltiin itsenäisten otosten t-testillä.

2.4.1 Otoksen kuvailevat tunnusluvut

Tutkimuksen päämuuttujien eli äidin emotionaalisen saatavillaolon dimensioiden kuvailevat tunnusluvut on raportoitu taulukossa 3. Taulukossa on kuvattuna äidin emotionaalisen saatavillaolon osa-alueiden (sensitiivisyys, jäsentäminen, ei-tunkeilevuus ja ei-vihamielisyys) keskiarvot, keskihajonnat ja vaihteluvälit lapsen ollessa 30 kuukauden ikäinen.

Taulukko 3. Otoksen päämuuttujien, EA-skaalojen kuvailevat tunnusluvut

EA-skaala	n = 397	Keskiarvo	Keskihajonta	Vaihteluväli
Sensitiivisyys		5.2	1.2	[2:7]
Jäsentäminen		5.3	1.2	[2:7]
Ei-tunkeilevuus		5.8	1.2	[2.5:7]
Ei-vihamielisyys		6.3	0.9	[2.5:7]

3 Tulokset

Tuloksissa tarkasteltiin ensin taustamuuttujien yhteyttä emotionaalisen saatavillaolon dimensioihin. Lisäksi tarkasteltiin taustamuuttujien ja mentalisaatioluokkien välistä yhteyttä. Tutkimuskysymysten osalta tehtiin analyysit mentalisaatioluokkien ja emotionaalisen saatavillaolon dimensioiden yhteydestä. Lopuksi tehtiin monimuuttujamallit niiden muuttujien osalta, joissa mentalisaatioprofiili ja taustamuuttujat olivat molemmat yhteydessä emotionaalisen saatavillaolon dimensioihin.

3.1 Taustamuuttujien yhteydet päämuuttujiin

Taustamuuttujien yhteyttä EA päämuuttujiin tarkasteltiin jatkuvien muuttujien osalta Pearsonin korrelaatiokertoimen avulla, kategoristen muuttujien osalta ANOVA:lla ja t-testillä. Taustamuuttujista äidin raskaudenaikaisen ahdistuksen ja EA sensitiivisyyden väliltä löytyi heikko negatiivinen yhteys $r(1) = -0.113$, $p = .03$. Myös äidin koulutustaso oli yhteydessä emotionaalisen saatavillaolon sensitiivisyyteen $F(2) = 6.90$, $p = .02$. Korkeasti koulutetut äidit saivat keskimäärin korkeampia tuloksia sensitiivisyydessä verrattuna matalasti ja keskitasoisesti koulutettuihin äiteihin. Taustamuuttujista ainoastaan äidin koulutustasolla oli tilastollisesti merkitsevä yhteys emotionaalisen saatavillaolon jäsentämiseen, $F(2) = 5.07$, $p = .007$. Korkeasti koulutetut äidit saivat keskimäärin korkeampia tuloksia jäsentämisessä verrattuna matalasti ja keskitasoisesti koulutettuihin äiteihin. Taustamuuttujista äidin koulutus oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä myös äidin emotionaalisen saatavillaolon ei-tunkeilevuuteen $F(2) = 9.62$, $p < .001$.

Korkeasti koulutetut äidit saivat keskimäärin korkeampia tuloksia myös ei-tunkeilevuudessa verrattuna matalasti ja keskitasoisesti koulutettuihin äiteihin. Taustamuuttujista vain äidin koulutus oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä äidin emotionaalisen saatavillaolon ei-vihamielisyyteen, $F(2) = 8.84$, $p < .001$. Vastaavasti tässä tarkastelussa korkeasti koulutetut äidit saivat keskimäärin korkeampia tuloksia sensitiivisyydessä verrattuna matalasti ja keskitasoisesti koulutettuihin äiteihin. Taustamuuttujien tarkastelun perusteella äidin koulutustaso vaikutti emotionaaliseen saatavillaoloon kaikilla EA-dimensioilla.

Mentalisaatioprofiilin ja taustamuuttujien yhteyttä tarkasteltiin myös molempien mittauspisteiden osalta (6kk, 24kk). Kategoristen muuttujien yhteyttä mentalisaatioluokkiin tutkittiin ristiintaulukoimalla muuttujat ja χ^2 -testillä. Jatkuvien muuttujien ja

mentalisaatioluokkien yhteyttä tarkasteltiin ANOVA:lla. Kuuden kuukauden mittauspisteessä mentalisaatioluokka ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä mihinkään taustamuuttujaan. Vastaavasti 24 kuukauden mentalisaatioluokka ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä taustamuuttujiin.

3.2 Mentalisaatioprofiilin yhteydet emotionaaliseen saatavillaoloon

Äidin mentalisaatioprofiilia mitattiin lapsen 6kk ja 24 kk iässä. Tarkastellut emotionaalisen saatavillaolon muuttujat mitattiin vuorovaikutustilanteessa lapsen 30kk iässä.

Äidin mentalisaatioprofiilin (6kk) yhteyttä äidin emotionaaliseen saatavillaolon sensitiivisyyteen tarkasteltiin lapsen ollessa 30kk ikäinen ($n = 387$). Näiden muuttujien väliltä löytyi tilastollisesti merkitsevä yhteys, $F(2) = 5.19$, $p = .006$, eli äidin mentalisaation taso (korkea, matala tai erittäin matala) oli merkitsevästi yhteydessä äidin osoittamaan sensitiivisyyteen vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Korkeamman mentalisaatioprofiilin äidit osoittivat tilastollisesti merkitsevästi enemmän sensitiivisyyttä verrattuna matalan mentalisaatioprofiilien äiteihin ($p = .004$). Muiden profiilien välisessä vertailussa ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja. Mentalisaatioprofiili oli yhteydessä äidin sensitiivisyyteen myös toisessa mittauspisteessä (24kk), $F(1) = 9.10$, $p = .003$. Korkean mentalisaatioprofiilin äidit saivat vastaavasti korkeampia arvoja sensitiivisyydessä.

Seuraavassa tarkastelussa ($n = 387$) jäsentämisen ja emotionaalisen saatavillaolon yhteydestä, äidin mentalisaatioprofiili (6kk) ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä jäsentämiseen $F(2) = 1.84$, $p = .16$. Myöskään 24kk mittauspisteen mentalisaatioprofiilin ja jäsentämisen väliltä ei löytynyt tilastollisesti merkitsevää yhteyttä $F(2) = 3.25$, $p = .08$. Mentalisaatioprofiilista ja emotionaalisen saatavillaolon jäsentämisestä ei tehty monimuuttujamallia yhdessä taustamuuttujan (koulutus) kanssa, sillä mentalisaatioprofiili ja jäsentäminen eivät olleet merkitsevästi yhteydessä keskenään.

Mentalisaatioprofiilin yhteyttä tarkasteltiin 6kk ja 24 kk mittauspisteiden osalta äidin emotionaalisen saatavillaolon ei-tunkeilevuuden arvoihin lapsen 30kk iässä ($n = 387$). Tarkastelussa äidin mentalisaatioprofiili (6kk) ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä ei-tunkeilevuuteen, $F(2) = 1.62$, $p = .199$. Myöskään toisen mittauspisteen (24kk) mentalisaatioprofiili ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä ei-tunkeilevuuteen, $F(1) =$

0.311, $p = .578$. Ei-tunkeilevuuden ja mentalisaatioprofiilin sekä merkitsevän taustamuuttujan yhteyksistä ei tehty monimuuttuja-analyysiä, sillä mentalisaatioprofiili ei ollut yhteydessä ei-tunkeilevuuteen kummassakaan mittauspisteessä.

Mentalisaatioprofiilin yhteyttä tarkasteltiin 6kk ja 24 kk mittauspisteiden osalta vielä äidin emotionaalisen saatavillaolon ei-vihamielisyyden arvoihin lapsen 30kk iässä ($n = 387$). Muuttujien tarkastelussa äidin mentalisaatioprofiilin (6kk) ja ei-vihamielisyyden väliltä löytyi tilastollisesti merkitsevä yhteys, $F(2) = 3.376$, $p = .04$. Korkean mentalisaatioprofiilin äidit saivat keskimääräisesti korkeampia arvoja ei-vihamielisyydessä verrattuna matalan tai erittäin matalan mentalisaatioprofiilin äiteihin. Korkeamman mentalisaation omaavat äidit siis käyttäytyivät vähemmän vihamielisesti vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Toisen mittauspisteen (24kk) mentalisaatioprofiilin ja ei-vihamielisyyden väliltä ei löytynyt merkitsevää yhteyttä, $F(1) = 2.298$, $p = .13$.

3.3 Monimuuttujamallit

Lopuksi monimuuttujamalleilla (*general linear model, GLM*) tarkasteltiin äidin mentalisaatioprofiilin (6kk ja 24kk) yhteyttä äidin sensitiivisyyteen sekä äidin mentalisaatioprofiilin (6kk) yhteyttä ei-vihamielisyyteen, kun tilastollisesti merkitsevät taustamuuttujat vakioitiin.

3.3.1 Mallit mentalisaatioprofiilin yhteydestä sensitiivisyyteen

Sensitiivisyyden osalta äidin mentalisaatioprofiililla (6kk, korkea, matala tai erittäin matala) säilyi mallissa tilastollisesti merkitsevä päävaikutus $F(2) = 5.56$, $p = .004$, $\eta^2 = .02$. Myös äidin koulutustasolla oli tilastollisesti merkitsevä päävaikutus $F(2) = 5.27$, $p = .006$, $\eta^2 = .02$. samoin äidin raskaudenaikaisella ahdistuksella $F(1) = 3.98$, $p = .047$, $\eta^2 = .01$. Mentalisaatioprofiilin osalta tiettyyn profiiliin kuuluminen oli siis yhteydessä vuorovaikutuksen sensitiivisyyteen. Korkeaan profiiliin kuuluneet äidit saivat tilastollisesti merkitsevästi korkeampia arvoja sensitiivisyydessä $B = .47$, $t = 3.32$, $p < .001$, $\eta^2 = .03$ verrattuna matalan mentalisaatioprofiilin äiteihin (Malli 1). Raskaudenajan ahdistuksen muuttujan osalta äidin sensitiivisyys laski hieman ahdistusmuuttujan arvojen kasvaessa $B = -0.029$, $t = -1.996$, $p = .047$. Äidin koulutustason vertailussa matalasti koulutettujen äitien sensitiivisyys oli vähäisempää verrattuna korkeasti koulutettuihin äiteihin $B = -0.45$, $t = -3.013$, $p = .003$, samoin

keskitasoisesti koulutetuilla äideillä verrattuna korkeasti koulutettuihin äiteihin $B = -0.032$, $t = -2.308$, $p = .022$.

Toisessa sensitiivisyyden monimuuttujamallissa mentalisaatioprofiilin (24kk, korkea tai matala) yhteydestä emotionaalisen saatavillaolon sensitiivisyyteen löytyi myös tilastollisesti merkitsevä päävaikutus, $F(1) = 9.68$, $p = .002$, $\eta^2 = .03$, kun taustamuuttujat koulutus ja raskausajan ahdistus oli vakioitu. Myös äidin koulutustasolla $F(2) = 5.497$, $p = .004$, $\eta^2 = .03$ säilyi tilastollisesti merkitsevä päävaikutus sensitiivisyyteen. Mentalisaation osalta tässä mallissa korkean mentalisaation profiiliin kuuluminen ennusti korkeampaa arvoa sensitiivisyydessä verrattuna matalaan profiiliin $B = 0.53$, $SE = 0.17$, $t = 3.11$, $p = .002$, $\eta^2 = .03$ (Malli 2). Koulutuksen osalta matalimpaan koulutustasoon kuuluvien äitien sensitiivisyys oli heikompaa verrattuna korkeimpaan koulutustasoon kuuluviin äiteihin $B = -0.46$, $SE = 0.15$, $t = -3.05$, $p = .002$, $\eta^2 = .03$. Myös keskitasoisesti koulutettujen osalta sensitiivisyys oli matalampaa verrattuna korkeasti koulutettuihin $B = -0.33$, $SE = 0.14$, $t = -2.41$, $p = .02$, $\eta^2 = .02$.

3.3.2 Malli mentalisaatioprofiilin yhteydestä ei-vihamielisyyteen

Lopuksi monimuuttujamallilla (GLM) tarkasteltiin äidin mentalisaatioprofiiliin (6kk) yhteyttä äidin ei-vihamielisyyteen, kun tilastollisesti merkitsevä taustamuuttuja vakioitiin. Mallissa äidin mentalisaatioprofiililla (6kk) säilyi tilastollisesti merkitsevä päävaikutus $F(2) = 3.432$, $p = .034$, $\eta^2 = .02$. Myös äidin koulutustasolla oli tilastollisesti merkitsevä päävaikutus $F(2) = 7.843$, $p < .001$, $\eta^2 = .04$. Mentalisaatioprofiilin osalta tiettyyn profiiliin kuuluminen oli siis yhteydessä vuorovaikutuksen ei-vihamielisyyteen. Korkeaan mentalisaatioprofiiliin kuuluneet äidit saivat tilastollisesti merkitsevästi korkeampia arvoja ei-vihamielisyydessä $B = .28$, $SE = 0.11$, $t = 2.56$, $p < .013$, $\eta^2 = .02$, verrattuna matalan mentalisaatioprofiilin äiteihin.

Äidin koulutustason vertailussa matalasti koulutettujen äitien ei-vihamielisisyys oli vähäisempää verrattuna korkeasti koulutettuihin äiteihin $B = -0.41$, $SE = 0.12$, $t = -3.59$, $p < .001$, samoin keskitasoisesti koulutetuilla äideillä verrattuna korkeasti koulutettuihin äiteihin $B = -0.31$, $SE = 0.11$, $t = -2.95$, $p = .003$. Äidin vihamielinen käytös vuorovaikutuksessa oli siis vähäisempää korkeasti koulutetuilla äideillä sekä korkean mentalisaatioprofiilin äideillä.

4 Pohdinta

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää äidin mentalisaatiokyvyn yhteyttä äidin emotionaaliseen saatavillaoloon, eli vuorovaikutuksen laatuun lapsen kanssa. Aiemman tutkimuksen perusteella mentalisaatiokyvyn oletettiin olevan yhteydessä erityisesti sensitiivisyyteen, mutta myös muihin vuorovaikutuksen laadullisiin dimensioihin (Luyten ym., 2017). Äidin mentalisaatiokykyä arvioitiin kahdessa mittauspisteessä lapsen ollessa 6 kuukauden ja 24 kuukauden ikäinen, ja äidin emotionaalista saatavillaoloa lapsen 2,5-vuoden iässä. Varhaisen vuorovaikutuksen laadun lapsen ensimmäisten elinvuosien aikana tiedetään vaikuttavan merkittävästi kiintymyssuhteen muodostukseen sekä lapsen kehitykseen laaja-alaisesti (esim. Fonagy & Target, 1997; Biringen & Easterbrooks, 2012).

Äidin mentalisaatiokyky oli odotetusti yhteydessä äidin osoittamaan sensitiivisyyteen vuorovaikutuksessa. Sekä 6 kuukauden että 24 kuukauden mittauspisteiden osalta sensitiivisyys oli parempaa niillä äideillä, joilla oli korkeampi mentalisaatiokyky. Tässä tutkimuksessa mentalisaatioprofiilin ja emotionaalisen saatavillaolon välillä säilyi tilastollisesti merkitsevä yhteys, vaikka merkitsevät taustamuuttujat vakioitiin. Jotta vanhempi kykenee vastaamaan lapsen aloitteisiin ja tarpeisiin oikealla tavalla, on vanhemman ymmärrettävä lapsen vuorovaikutuksen taustalla olevat viestit oikein. Tämän näkemyksen pohjalta mentalisaatio toimisi pohjana sensitiivisen vanhemmuuden toteuttamiselle (Zeegers, ym., 2017).

Kehittynyt mentalisaatiokyky auttaa vanhempaa reflektoimaan lapsen tuottamia aloitteita ja tarpeita sekä niiden taustalla olevia ajatuksia ja tunteita. Reflektiivisen kyvyn avulla vanhempi tunnistaa nämä viestit oikein ja kykenee vastaamaan niihin riittävän sensitiivisesti vuorovaikutuksessa. Kapasiteetti ymmärtää mielen tiloja itsessä ja muissa mahdollistaa liittymisen merkityksellisiin ja intiimeihin ihmissuhteisiin, antaen kokemuksen yhteydestä toisiin ja toisaalta kokemuksen autonomiasta ja erillisistä mielistä (Slade, 2005). Tämä vanhemman yhteyden ja erillisyyden tasapainoinen sisäinen kokemus mahdollistaa vuorovaikutuksen dynaamisuuden, eli psykologisen joustavuuden suhteessa lapseen. Käytännössä vanhempi erottaa lapsen tunnetilat ja ajatukset omista tunteistaan ja kykenee reflektoimaan käyttäytymisen taustalla vaikuttavia asioita. Ilman reflektiivistä kykyä tämä prosessi estyy ja vuorovaikutuksen emotionaalinen laatu voi vääristyä vanhemman omien reaktioiden ja suojelumekanismien värittämäksi.

Erityisesti varhaislapsuuden aikana vuorovaikutukselle tunnusomaista on lapsen voimakas tarvitsevuus, tunnepitoisuus sekä nopeat kehitykselliset muutokset, jotka vaativat vanhemmuudelta reflektiivistä kykyä sekä oman toiminnan sopeuttamista (Stuhrman ym., 2022). Kun lapsi saa kokemuksen itsestään aktiivisena toimijana, jonka kokemuksellinen todellisuus tulee peilattua sensitiivisen vanhemman kautta, lapselle mahdollistuu omien tunteiden ja kokemusten integroiminen sekä myöhemmin itsenäisemmän tunnesäätelyn oppiminen. Mentalisaatiokyky itsessään ei toisaalta vielä tarkoita sensitiivistä otetta vuorovaikutuksessa. Vanhempi saattaa olla tietoinen ja ymmärtää lapsen tarpeita, ajatuksia, tunteita ja kokemuksia, mutta tietoisuus näistä ei käänny automaattisesti sensitiiviseksi käytökseksi interaktiossa (Zeegers ym., 2017). Mentalisaatiokyvyn ilmentäminen voi olla myös sanatonta, jolloin vanhempi tulkitsee ja vastaa lapsen aloitteisiin automaattisesti sensitiivisellä tavalla.

Mentalisaation puutteet vanhemmalla puolestaan näyttäytyvät vaikeutena tunnistaa omaa tunnetilaa suhteessa lapsen haastavaan käyttäytymiseen ja altistaa vuorovaikutuksen tunkeilevuudelle ja vihamielisyydelle suhteessa lapseen (Rosso, 2022). Vanhemmilla, jotka ovat itse kokeneet lapsuuden kaltoinkohtelua, on usein kehittymätön mentalisaatiokyky, mikä johtaa esimentalisoivaan tapaan tulkita lapsen viestejä ja tarpeita. Puutteellinen mentalisaatio voi johtaa lapsen aloitteiden vihamieliseen tulkintaan ja vuorovaikutuksen laadun negatiiviseen kierteeseen, jossa lapsi jää vaille aitoa kokemuksen peilausta ja sensitiivistä vastaamista hätään. Toistuvat vuorovaikutuksen laadun puutteet jättävät turvallisen kiintymyksen rakentumattomaksi ja vastaavasti lapsen oman mentalisaatiokyvyn kehitys jää vajaaksi. Vanhemman epäsensitiivinen ja vihamielinen tulkinta lapsen toiminnan taustalla olevista aikomuksista voi pahimmillaan johtaa lapsen kaltoinkohteluun. Vanhemman oma turvaton tai jäsentymätön kiintymys on siis merkittävä tekijä reflektiivisen vanhemmuuden ja hoivan esteenä ja ilmiön seurauksena mentalisaatiokyvyn puutteet ja turvaton kiintymys jatkuvat usein ylisukupolvisesti (Slade, 2005; Rosso, 2022).

Erot kiintymyshahmon eli vanhemman saatavillaolossa vaikuttavat sisäisten mallien muodostumiseen itsestä, muista ja näiden välisestä suhteesta. Nämä sisäiset mallit merkitsevät ihmisten välisiä eroja itsesäätelyssä ja virittyneisyydessä koettaessa emotionaalista ja sosiaalista uhkaa. Taipumukset näyttäytyvät ihmisten toiminnassa suhteessa omaan tai toisten emotionaaliseen virittyneisyyteen. Strategiat selvitä vaikeiden tunnetilojen kanssa voivat toteutua merkittävänä vetäytymisenä tai toisaalta ahdistuksen värittämänä ylivirittymisenä,

joissa kummassakin esiintyy vaikeutta tunnistaa ja kuvata omia ja toisen tunteita (Dollberg, 2021). Kiintymyssuhteen laatu sekä oman ja toisen mielensisäisen kokemuksen reflektio ovat siis sidoksissa toisiinsa kaksisuuntaisesti. Vanhemman rakentumaton turvallinen kiintymys altistaa mentalisaatiokyvyn kehittymättömyydelle, mikä puolestaan estää vanhempaa refleктоimasta lapsen kokemusmaailmaa mentalisoiden ja siten luo riskin turvattoman kiintymyksen muodostumiseen vanhemman ja lapsen välille.

Tutkimuskysymysten odotusten vastaisesti äidin mentalisaatiokyky ei ollut merkittävästi yhteydessä emotionaalisen saatavillaolon jäsentämiseen tai ei-tunkeilevuuteen. Stuhrmanin ja kumppaneiden (2022) systemaattisen katsauksen perusteella, kaksi emotionaalisen saatavillaolon ja vanhemman reflektiivisen funktion yhteyttä tarkastellutta tutkimusta eivät myöskään löytäneet merkittäviä yhteyksiä jäsentämisen ja ei-tunkeilevuuden dimensioihin. Sen sijaan ei-vihamielisyyden dimension ja vanhemman reflektiivisen funktion väliltä löytyi yhteys, mentalisaatiokyvyn toimiessa moderaattorina itseä ja lasta koskevien häiritsevien ajatusten ja vihamielisen käyttäytymisen välillä (Newman-Morris ym., 2020.) Mentalisaatiokyky vanhemmalla voi toimia siis suojaavana tekijänä vuorovaikutuksen ei-vihamielisyydelle. Myös tässä tutkimuksessa äidin mentalisaatiokyky oli odotusten mukaisesti merkittävästi yhteydessä ei-vihamielisyyteen lapsen 6 kuukauden iässä siten, että korkeampi mentalisaatiokyky ennusti vähäisempää vihamielisyyttä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Yhteys säilyi myös, kun merkittävät taustamuuttajat kontrolloitiin. Äidin mentalisaatiokyky lapsen 24 kuukauden iässä ei ollut sen sijaan yhteydessä ei-vihamieliseen käytökseen lapsen 30 kuukauden iässä.

Aineiston osalta emotionaalisen saatavillaolon ei-vihamielisyyden arvot olivat myös keskimäärin korkeita (ka 6.3/7), eli kokonaisuutena aineistossa oli vain vähän vuorovaikutuksessa vihamielisyyttä ilmentäviä äitejä. Kokonaisuudessaan aineistossa emotionaalisen saatavillaolon kaikki dimensiot olivat arvoiltaan suhteellisen korkeita (keskiarvot 5.2 – 6.3 välillä), mikä kertoo tutkittavien äitien emotionaalisesti terveestä vuorovaikutuksesta. Hajontaa aineistossa on siis suhteellisen vähän, jolloin yhteyksiä muuttajien välillä voidaan havaita vähemmän. Vastaavasti mentalisaatiokyvyn osalta valtaosa äideistä sijoittui molemmissa mittauspisteissä korkean mentalisaation luokkaan (73.7 % ja 88.2 %). Yhteneväisyys emotionaalisen saatavillaolon korkeiden pistemäärien ja hyvän mentalisaatiokyvyn välillä aineistossa on looginen teoreettista taustatietoa vasten peilaten.

Taustamuuttujista äidin raskaudenaikainen ahdistuneisuusoireilu oli yhteydessä äidin sensitiivisyyteen negatiivisesti. Vanhemman psyykkinen oireilu, kuten ahdistus- ja masennusoireet vaikuttavat tutkimusten mukaan negatiivisesti vuorovaikutukseen lapsen kanssa (Hakanen, 2019). Raskaudenaikainen ahdistuneisuus erotellaan yleisestä ahdistusoireilusta sen liittyessä usein vauvan terveyteen tai muutoksiin raskauden aikana. Hypoteesien vastaisesti ahdistuneisuus ei ollut yhteydessä muihin emotionaalisen saatavillaolon dimensioihin. Licatan ja kumppaneiden tutkimuksessa (2016) tarkasteltiin äidin psyykkistä oireilua ja mielen teorian (*theory of mind*) yhteyttä emotionaaliseen saatavillaoloon. Tutkimuksen mukaan äidit, joilla oli raskauden jälkeinen masennus- tai ahdistushäiriö, osoittivat vähäisempää sensitiivisyyttä alle kouluikäisten lasten kanssa verrattuna terveisiin äiteihin.

Tässä tutkimuksessa raskauden jälkeisellä ahdistuneisuusoireilulla ei ollut yhteyttä emotionaalisen saatavillaolon dimensioihin. Keskimäärin otoksessa esiintynyt ahdistuneisuusoireilu oli vähäistä, mikä saattaa selittää havaittujen yhteyksien puutetta. Äidin koulutustaso oli laajasti yhteydessä kaikkiin emotionaalisen saatavillaolon dimensioihin siten, että korkeampi koulutustaso ennusti emotionaalisen vuorovaikutuksen parempaa laatua. Tämän tutkielman tulosten perusteella voidaan todeta, että äidin korkeampi koulutus suojaa varhaista vuorovaikutusta lapsen kanssa.

4.1 Tutkimuksen rajoitukset ja vahvuudet

Tämän tutkimuksen vahvuutena voidaan nähdä otoksen suhteellisen suuri koko sekä käytettyjen arviointimenetelmien luotettavuus. Tutkimuksessa käytetty *Emotional Availability Scales* -mittari on tutkittu ja laajasti käytetty arviointimenetelmä lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen arviointiin (Biringen ym., 2014). Menetelmä huomioi lapsen ja vanhemman toimintaa kokonaisvaltaisesti ja vastavuoroisesti positiivisen interaktion kautta. Vuorovaikutustilanteiden videotaltiointi parantaa arvioinnin luotettavuutta ja mahdollistaa eri arvioitsijoiden välisen reliabiliteetin laskemisen. Pisteytyksessä reliabiliteetti oli hyvä, eli eri tutkijat olivat pisteyttäneet arviot pitkälti samalla tavalla, jolloin tuloksia ei vääristä tutkijoiden yksilölliset erot arviointiprosessissa. Myös vanhemman reflektiivisen kyvyn arviointiin kehitetty PRFQ- kyselylomake on laajasti tutkittu ja kansainvälisesti käytetty menetelmä vanhemman mentalisaation arviointiin (Fonagy ym., 2016; Luyten, ym., 2017). Kyselyiden käyttäminen mittarina antaa mahdollisuuden laajemman joukon tutkimiseen, verrattuna

haastatteluihin. Myös tässä tutkimuksessa käytettyä dataa äitien mentalisaatiokyvystä saatiin kyselylomakkeen avulla sadoilta osallistujilta, mikä mahdollistaa mentalisaatiokyvyn yhteyksien tutkimista laajemmalla joukolla.

FinnBrain-tutkimuksessa kerättyä ja tässä tutkielmassa käytettyä aineistoa on kerätty pitkään eri alojen tutkijoiden toimesta ja valvonnassa. Laaja tutkimusotos antaa merkittävää tietoa lapsen kehityksen ja perheiden hyvinvoinnin tutkimukseen monien tieteenalojen yhteistyönä. Uutta tutkimustietoa saadaan edelleen lisätutkimusten myötä, ja kokonaisuutena tutkimushanke tarjoaa moniulotteisen kokonaisuuden lapsen kehitykseen vaikuttavista tekijöistä eri ikävaiheissa. Tämän tutkimuksen osalta äidin mentalisaatiokykyä on mitattu kahdessa eri aikapisteessä, mikä mahdollistaa vuorovaikutusyhteyksien tarkastelun pidemmältä aikaväliltä varhaislapsuudessa.

Kokonaisuudessaan tutkimuksessa käytetty data koostuu suhteellisen hyvinvoivista perheistä, mikä voidaan nähdä myös tutkimustulosten rajoitteena, eikä tuloksia voi välttämättä yleistää koko väestöön. Päämuuttujien arvot ovat jakautuneet vinosti, mikä kertoo vähemmästä vaihtelusta aineistossa. Äidit saivat keskimäärin korkeita tuloksia emotionaalisen saatavillaolon skaaloilla, eli tutkimukseen osallistuneilla äideillä oli hyvät valmiudet emotionaalisesti ravitsemaan vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Myös mentalisaatioprofiilien osalta äidit jakautuivat epätasaisesti luokkiin, siten että korkeita mentalisaatioarvoja saaneita äitejä oli huomattavasti enemmän kuin matalia arvoja saaneita äitejä. Tämän myötä myös mentalisaatioprofiilien luokat olivat selkeästi eri kokoisia. Kokonaisuutena aineiston koko oli kuitenkin suuri.

Mentalisaatioprofiilien osalta heikkoutena voidaan nähdä myös itsearviointilomakkeen käyttö, mikä saattaa vääristää tuloksia vanhempien subjektiivisten näkemysten, vastaustapojen sekä sosiaalisen suotavuuden ilmentämisen vuoksi. Kuuden kuukauden kyselyistä myös jätettiin pois esimentalisaation (*prementalization*) dimensio profiileja muodostettaessa, mikä on voinut vaikuttaa tuloksiin. Esimentalisoivat tavat vuorovaikutuksessa kertovat maladaptiivisesta ja kehittymättömästä tavasta tulkita lapsen mieltä, eli puutteellisesta reflektiivisestä kyvystä. Tämän tutkielman osalta emme voineet tehdä latenteja profiileja erikseen juuri tälle osa-aineistolle, sillä käytössä ei ollut siihen tarvittavaa tilastollista osaamista. Tutkimuksen yhtenä rajoitteena voidaan nähdä myös havaittujen yhteyksien efektikokojen heikkous, eli tutkittavat

muuttajat selittivät käytännössä vain pienen osan aineistossa esiintyneestä vaihtelusta emotionaalisen saatavillaolon osalta.

4.2 Johtopäätökset ja jatkosuositukset

Tutkimuksen tulokset antavat viitteitä äidin mentalisaatiokyvyn yhteydestä äidin emotionaalisen vuorovaikutuksen laatuun. Äidit, joilla on hyvä mentalisaatiokyky, kykenevät tunnistamaan oman ja lapsen mielensisäisen maailman, erottamaan ne toisistaan sekä ymmärtämään näiden välillä toimivan dynamiikan. Reflektiivinen kyky mahdollistaa lapsen viestien ja aloitteiden huomaamisen ja oikeanlaisen tulkinnan, ja siten myös lapsen emotionaalisiin tarpeisiin vastaamisen optimaalisella tavalla (Pajulo, 2004). Pitämällä mielessä lapsen mieltä, äidille mahdollistuu sensitiivinen toiminta ja lapsen tunnesäätelyn harjoittaminen. Vuorovaikutuksessa reflektiivinen kyky näyttäytyy lapsen kokemusmaailmaan asettumisena ja oikeana tulkintana, ja siihen sensitiivisesti vastaamalla esimerkiksi nauramisena, kun lapsi nauraa, ja lohduttamisena lapsen itkiessä.

Reflektiivisen kyvyn puute puolestaan estää vanhempaa tunnistamasta omaa osuuttaan vuorovaikutuksessa tai lapsen hädässä, mikä jättää lapsen vaille turvaa ja selviytymään vielä kehittymättömän oman mielen varassa (Pajulo, 2004). Reflektiivisen kyvyn vakavat puutteet ovat merkittävä riskitekijä psyykkiselle sairastumiselle elämän aikana. Mielenterveyden ja ravitsevien ihmissuhteiden rakentumisen taustalla vaikuttavat kehittynyt mentalisaatiokyvyn sekä kyky säädellä omia kokemuksia. Vanhemman hoivakäyttämisen merkitys näiden muodostumisessa on ensiarvoista. Pitkäaikainen altistuminen laadullisesti heikolle emotionaalille vuorovaikutukselle varhaislapsuudessa aiheuttaa merkittävän riskin lapsen kehitykselle ja siksi apu varhaisen vuorovaikutuksen tueksi on tärkeää riskissä oleville perheille (Hyysalo ym., 2024). Varhaisissa suhteissa traumatisoituminen luo epäedullisen pohjan lapsen ihmissuhteiden ja minuuden rakentumiselle ja itsesäätelyn kehittymiselle.

Mentalisaatiokyvyn kehittämistä vanhemman ja lapsen suhteessa on painotettu esimerkiksi vuorovaikutushoidoissa, jota edustaa Hoivaa ja leiki -interventio. Intervention teoreettinen tausta perustuu mentalisaatio- ja kiintymyssuhdeteorioihin. Hoidolla tavoitellaan äidin reflektiivisen kyvyn ja emotionaalisen saatavillaolon parantamista, psyykkisten oireiden vähentämisen ohella. Interventiotutkimuksen mukaan Hoivaa ja leiki -interventio paransi äitien reflektiivistä kykyä sekä emotionaalista saatavillaolon sensitiivisyyden osalta (Salo ym. 2019).

Äideillä, joiden reflektiivinen kyky on hyvin kehittynyt, on taitoja tukea lasta mielekkäällä tavalla myös haastavissa tilanteissa, ja tarjota lapselle turvallinen paikka tutkia maailmaa ja rakentaa mielikuvia itsestä ja muista ihmisistä.

Vanhemman reflektiivisen kyvyn ja emotionaalisen saatavillaolon laadun yhteydestä lapsen kehitykseen ja turvalliseen kiintymykseen on siis olemassa merkittävää tutkimustietoa. Lapsen ja vanhemman tunnesiteen kokonaisvaltainen vahvistaminen vanhemmuuden tuen ja tarvittavien interventioiden kautta on tärkeää lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. Varhaislapsuuden kokemukset läheisissä ihmissuhteissa luovat pohjan minuuden rakentumiselle ja liittymiselle muihin ihmisiin sosiaalisissa suhteissa. Vanhemmuuden varhaisvaiheissa tuen tarjoaminen ja mentalisaatiokyvyn kehittäminen sitä tarvitseville vanhemmille voisi tuoda merkittävää hyötyä sekä lapsen että perheen hyvinvoinnin näkökulmasta.

Lähteet

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Lawrence Erlbaum.

Anis, L., Perez, G., Benzie, K.M., Ewashen, C., Hart, M. & Letourneau, N. (2020). Convergent Validity of Three Measures of Reflective Function: Parent Development Interview, Parental Reflective Function Questionnaire, and Reflective Function Questionnaire. *Frontiers in Psychology*. 11:574719. doi: 10.3389/fpsyg.2020.574719

Biringen, Z. & Easterbrooks MA. (2012) Emotional availability: concept, research, and window on developmental psychopathology. *Development and Psychopathology*. 24(1) doi: 10.1017/S0954579411000617.

Biringen, Z., Derscheid, D., Vliegen, N., Closson, L., & Easterbrooks, M. A. (2014). Emotional availability (EA): Theoretical background, empirical research using the EA Scales, and clinical applications. *Developmental Review*, 34(2), 114–167. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2014.01.002>

Bowlby, J. (1969), *Attachment and loss*, Vol. 1: Attachment. New York: Basic Book.

Camoirano, A. (2017). Mentalizing Makes Parenting Work: A Review about Parental Reflective Functioning and Clinical Interventions to Improve It. *Frontiers in Psychology*. 8(14). doi: 10.3389/fpsyg.2017.00014.

Dollberg, D. (2021). Mothers' parental mentalization, attachment dimensions and mother-infant relational patterns. *Attachment & Human Development*. 24(2) DOI: 10.1080/14616734.2021.1901297

Fonagy, P. & Asen, E. (2021). *Mentalization-Based Treatment with Families*. Guildford Press.

Fonagy, P., Luyten, P., Moulton-Perkins, A., Lee, Y-W., Warren, F., Howard, S., Ghinai, R., Fearon, P. & Lowyck, B. (2016). Development and Validation of a Self-Report Measure of Mentalizing: The Reflective Functioning Questionnaire. *PLoS ONE*. 11(7). doi:10.1371/journal.pone.0158678

Fonagy, P. & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and Psychopathology*, 9(4). <https://doi.org/10.1017/S0954579497001399>

Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Moran, G. S., & Higgitt, A. C. (1991). The capacity for understanding mental states: The reflective self in parent and child and its significance for security of attachment. *Infant Mental Health Journal*, 12(3). [https://doi.org/10.1002/1097-0355\(199123\)12:3<201::AID-IMHJ2280120307>3.0.CO;2-7](https://doi.org/10.1002/1097-0355(199123)12:3<201::AID-IMHJ2280120307>3.0.CO;2-7)

Hakanen, H., Flykt, M., Sinervä, E., Nolvi, S., Kataja, E., Pelto, J., Karlsson H., Karlsson, L. & Korja, R. (2019). How maternal pre- and postnatal symptoms of depression and anxiety affect early mother-infant interaction. *Journal of Affective Disorders*, 257(1), DOI: [10.1016/j.jad.2019.06.048](https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.06.048)

Holmberg, E., Kataja, EL., Davis, EP., Pajulo, M., Nolvi, S., Hakanen, H., Karlsson, L., Karlsson, H. & Korja R. (2022). The Connection and Development of Unpredictability and Sensitivity in Maternal Care Across Early Childhood. *Frontiers in Psychology*, 7;13:803047. doi: 10.3389/fpsyg.2022.803047

Isosävi, S., Hyysalo, N., Holmberg, E. & Korja, R. (2024). Sääteleyä haittaava hoivakäyttäytyminen vauvaa traumatisoivana kokemuksena. Teoksessa Isäsävi, S., Ruismäki, M & Kaunisto, S-L (Toim.), *Traumatisoituminen ja perhesuhteet* (s. 61-71). TTK Traumaterapiakeskus OY. Nord Print: Helsinki.

Licata, M., Zietlow, A., Träuble, B., Sodian, B. & Reck, C. (2016). Maternal Emotional Availability and Its Association with Maternal Psychopathology, Attachment Style Insecurity and Theory of Mind. *Psychopathology*, 49(5). DOI:[10.1159/000447781](https://doi.org/10.1159/000447781)

Lindblom J., Pajulo, M., Nolvi, S., Tervahartiala, K., Karlsson, H., Karlsson, L. & Korja, R. (2022) Early pathways of maternal mentalization: Associations with child development in the FinnBrain birth cohort study. *Frontiers in Psychology*, 13:855190. doi: 10.3389/fpsyg.2022.855190

Luyten, P., Mayes, L.C., Nijssens, L. & Fonagy, P. (2017) The parental reflective functioning questionnaire: Development and preliminary validation. *PLoS ONE* 12(5), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0176218>

Möller, C., Odersjö, C., Pilesjö, F., Terpening, K., Österberg, M & Holmqvist, R. (2017). Reflective functioning, Limit Setting, and Emotional Availability in Mother-Child Dyads. *Parenting*, 17(4), DOI: 10.1080/15295192.2017.1369311

Newman-Morris, V., Simpson, K., Gray, K. M., Perry, N., Dunlop, A., & Newman, L. K. (2020). Evaluation of early relational disturbance in high-risk populations: Borderline personality disorder features, maternal mental state, and observed interaction. *Infant Mental Health Journal*, 41(6), <https://doi.org/10.1002/imhj.21880>

Pajulo, M. (2004). Vauvan tunnetila ja sen säätely - Äidin reflektiivinen kyky ja sen merkitys turvallisessa kiintymyssuhteessa. *Duodecim*, 120(21), 2543-2548

Riva, C., Ierardi, E. & Canevini, M. (2018). Reflective functioning, maternal attachment, mind-mindedness, and emotional availability in adolescent and adult mothers at infant 3 months. *Attachment and Human Development*, 20(1):84-106. doi: 10.1080/14616734.2017.1379546

Rosso, AM. (2022) When Parents Fail to Mind the Child: Lower Mentalizing in Parents Who Maltreat Their Children. *Frontiers in Psychology*, 13:853343. doi: 10.3389/fpsyg.2022.853343

Salo, S., Pajulo, M., Vinzcel, L., Raittila, S., Sourander, J. & Kalland, M. (2021). Parent Relationship Satisfaction and Reflective Functioning as Predictors of Emotional Availability and Infant Behavior. *Journal of Child and Family Studies*, 30(5) <https://doi.org/10.1007/s>

Salo, S., Flykt, M., Mäkelä, J., Biringen, Z., Kalland, M., Pajulo, M. & Punamäki, RL. (2019) The effectiveness of Nurture and Play: a mentalisation-based parenting group intervention for prenatally depressed mothers. *Primary Health Care Research & Development*, 20(e157), doi: 10.1017/S1463423619000914

Saunders, H., Kraus, A., Barone L., & Biringen, Z. (2015) Emotional availability: theory, research, and intervention, *Frontiers in Psychology*, 6:1069. doi: 10.3389/fpsyg.2015.01069

Shai, D. & Belsky, J. (2017). Parental embodied mentalizing: how the nonverbal dance between parents and infants predicts children's socio-emotional functioning, *Attachment & Human Development*, 19(2). DOI: 10.1080/14616734.2016.1255653

Slade, A. (2005). Parental reflective functioning: An introduction. *Attachment & Human Development*, 7(3). DOI: 10.1080/14616730500245906

Slade, A., Grienenberger, J., Bernbach, E., Levy, D. & Locker, A. (2007). Maternal reflective functioning, attachment, and the transmission gap: A preliminary study, *Attachment & Human Development*, 7(3). DOI: 10.1080/14616730500245880

Stuhrman, L., Göbel, A., Bindt, C. & Mudra, S. (2022). Parental Reflective Functioning and Its Association With Parenting Behaviors in Infancy and Early Childhood: A Systematic Review. *Frontiers in Psychology*, 13:765312. doi: 10.3389/fpsyg.2022.765312

Zeegers, M. A. J., Colonnaesi, C., Stams, G.-J. J. M., & Meins, E. (2017). Mind matters: A meta-analysis on parental mentalization and sensitivity as predictors of infant–parent attachment. *Psychological Bulletin*, 143(12). <https://doi.org/10.1037/bul0000114>